

Сціпляя вабнасць арыстакратыі ў мемуарах Габрыэлі Пузыні «У Вільні і літоўскіх маёнтках»

Арыстакратычнае грамадства мінулага, цывілізацыю, знішчаную часам і гістарычнымі катаклізмамі, у поўнай меры прэзентуюць мемуары вядомай пісьменніцы Беларусі XIX стагоддзя Габрыэлі Пузыні «У Вільні і літоўскіх маёнтках». Альбіна Габрыэля Пузыня з дому Гюнтэраў нарадзілася 24 верасня 1815 года ў Вільні ў заможнай сям’і графа Адама Гюнтэра і Аляксандры з Тызенгаўзаў. Праз бацькоў даўнімі сваяцкімі сувязямі Габрыэля аказалася параднёнай ледзь не з усімі магнацкімі сем’ямі былой Рэчы Паспалітай. Асоба пісьменніцы фарміравалася ў літаратурна-музычным асяродку віленскіх салонаў, а лета Гюнтэры праводзілі ў сваім маёнтку Дабраўляны ў Свянцянскім павеце, дзе быў вялікі палац з экзатычным паркам. Дзе б ні знаходзілася сям’я Гюнтэраў – яна была цэнтрам інтэлектуальнага і культурнага жыцця краю. У іх гасцявалі Анджэй Снядэцкі, Антоні Эдвард Адынец, Юліян Корсак, Тамаш Зан, Ігнацы Ходзька, Ян Рустэм, Марыя Шыманоўская, Станіслаў Манюшка, Уладзіслаў Сыракомля. Безумоўна, творчая інтэлектуальная атмасфера ў сям’і, блізкае знаёмства з вядомымі пісьменнікамі спрыяла развіццю літаратурных талентаў Габрыэлі. Яна вядомая як аўтарка паэтычных і праязічных зборнікаў, некалькіх п’ес, якія з поспехам ставіліся ў Вільні.

У аснову мемуараў Габрыэлі Пузыні леглі дзённікавыя запісы, якія пісьменніца вяла з ранніх год. Пад канец жыцця яна спарадкавала іх, дапоўніла сяброўскай карэспандэнцыяй, звесткамі з сямейнага архіва, аздобіла малюнкамі, літаграфіямі, фатаграфіямі і аб’яднала матэрыял у два

тамы пад назвай «Мая памяць». Гэта манументальная праца ахоплівала перыяд яе жыцця ад нараджэння па 1867 год, а пачыналася з рэтраспекцыі ў драматычныя падзеі 1912 года.

Пасля смерці Пузыні рукапіс твора разам з іншымі паперамі дому Тызенгаўзаў захоўваўся ў Варшаве ў бібліятэцы Пшэздзецкіх. Ён выклікаў цікавасць даследчыкаў, на яго спасылаліся, яго цытавалі яшчэ да публікацыі. У 1913 годзе меркавалася яго выданне, але гэты літаратурны помнік падзяліў цяжкі лёс краіны. Спачатку планам перашкодзіла Першая сусветная вайна. Толькі ў 1928 годзе ў Вільні выходзіць першы том мемуараў, выдадзены Адамам Чарткоўскім і Генрыхам Масціцкім пад назвай «У Вільні і літоўскіх маёнтках», які змяшчаў падзеі з 1812 па 1843 год. Неабходна адзначыць, што выдаўцы твора «прасяялі» матэрыял, выключыўшы з яго тыя на іх погляд малацікавыя звесткі, якія тычыліся штодзённага жыцця сям'і аўтаркі. Па тэхнічных прычынах не быў змешчаны цалкам багаты ілюстрацыйны матэрыял. Унікальнасць выдадзеных успамінаў Пузыні падкрэслівалася ў прадмове: «У польскай мемуарнай літаратуры XIX стагоддзя гэта, бясспрэчна, адзіны твор, які ахоплівае такія вялікія кавалак часу і з бытавых пазіцый так дэталёва яго адлюстроўвае» [14, s. 16]. Працягу выдання гэты найкаштоўнейшы твор так і не атрымаў, і ўвесь багаты матэрыял згарэў разам з бібліятэкай Пшэздзецкіх у Варшаве падчас паўстання 1944 года.

Мемуары маюць выключную каштоўнасць як крыніца інфармацыі пра саму пісьменніцу і пачатак яе творчага шляху, і як літаратурны твор, у якім паўстае сукупнае аблічча ліцвінскіх арыстакратычных колаў, да якіх адносілася сама аўтарка, была іх выхаванкай і прадстаўніцай. Хаця ў іерархічнай сістэме каштоўнасцяў Пузыні дом і сям'я займаюць галоўнае месца, яе мемуары не хатнія запіскі або сямейная хроніка. Пісьменніца, маючы тонкі эстэтычны густ і назіральнасць, валодаючы дарам лаканічна і трапна абмалёўваць у сваіх успамінах постаці самых разнастайных, дала шырокую панараму свецкага жыцця сталіцы краю – Вільні, а таксама правінцыі – магнацкіх рэзідэнцый і шляхецкіх маёнткаў.

Цёплыя ўспаміны дзяцінства аўтаркі лучацца з апісаннемі ўзнёслай і творчай атмасферы Вільні на пачатку 20-х гадоў XIX ст.: *Гэта быў добры і цудоўны для нас час. Універсітэт у квітнеючым стане; моладзь не толькі з усёй Літвы, але і адусюль, дзе толькі размаўлялі па-польску, зляталася на яго святло, але не на тое, каб у ім згарэць, а для таго, каб сябе і іншых вакол асвятляць. Так жа, як і сёння, хоць і ў трэцім пакаленні, хоць і само агнішча даўно ўжо згасла, прамень яго гарэць не перастае. За сынамі прыезджалі бацькі, нават цэлыя сем'і... Найлепшыя ў краі сем'і Тызенгаўзаў, Чацвярцінскіх, Валадковічаў, Ваўжэцкіх, Ваньковічаў, Сулістроўскіх, Ромераў, Храптовічаў, Платэраў, Абрамовічаў, Радзівілаў займалі найлепшыя палацы... Горад быў шумны, вабны, заможны, ажыўлены*

тэатрамі, балямі і абедамі [14, s. 37] (Тут і далей пераклад наш. – І. Б.). Інтэнсіўнасць свецкага жыцця была такая, што нават уначы было людна, грукаталі карэты, а на вуліцах было светла, бо з усіх вокнаў біла *вясёлае святло*. Пузыня дае характарыстычныя замалёўкі Вільні: вуліцы, крамы, святы, урачыстасці, пікнікі, вяселлі і пышныя пахавальныя працэсіі, якія таксама лічыліся вартым увагі відовішчам. Мемуары Пузыні густанаселеныя: гэта выбітныя дзеячы краю і свецкія прыгажуні, шумная віленская моладзь і прафесары Віленскага ўніверсітэта, святары, царскія намеснікі і побач з імі акторы, спевакі, музыканты, мастакі, пісьменнікі.

З вялікай замілаванасцю аўтарка апісвае гасцяванне ў іх доме абаяльнай Марыі Шыманоўскай, у якую адразу закахалася ўсё віленскае грамадства. З вялікім поспехам прайшло яе выступленне ў Вільні. Бываючы ў Гюнтэраў, Шыманоўская паказвала два альбомы: адзін музычны, у якім пакінулі запісы славуць еўрапейскія музыканты, а другі літаратурны. Тады яшчэ малой Габрыэлі запомніўся адзін з апошніх аўтографаў, які належаў Вальтэру Скоту. Пісьменнік доўга, амаль паўгода, трымаў альбом і перадаў яго герцагу Ёрку для вяртання гаспадыні ў такім зашмальцаваным выглядзе, што герцаг па ўласнай ініцыятыве пераплёў альбом нанова, аздобіўшы каштоўнымі камянямі.

Апрача пікнікоў у Верках, прагулак у экіпажах па Антокалю, маскарадаў, танцавальных вечароў высокая публіка жыва цікавілася тэатрамі і канцэртамі. Калі быў зацішак у музычна-тэатральным жыцці, то ставіліся жывыя сцэны, на якія прадаваліся квітки, а грошы ішлі на карысць бедных. Дарэчы, часта «рэжысёрам-пастаноўшчыкам» такіх жывых абразкоў быў Ігнат Ходзька. Падчас пастаноўкі сцэнаў з «Вызваленага Іерусаліма» Гюнтэры цесна пазнаёмілася з пісьменнікам, які пасля стаў блізім і любімым сябрам сям'і.

Вільня з ахвотай чытала: *Зімой 1824 года евангеллямі былі два томкі Адама Міцкевіча ў ружовай вокладцы* [14, s. 61]. Шляхта не толькі зачытвалася баладамі Міцкевіча, але і ахвотна інсцэніравала іх у сваіх маёнтках, калі ладзіла сямейныя ўрачыстасці. Такой жа папулярнасцю карыстаўся праз колькі год «Пан Тадэвуш», які таемнымі дарогамі прыбыў з Парыжа. Віленскае грамадства цытавала трыялеты Т. Зана, захаплялася байкамі і імправізацыямі А. Гарэцкага, «Літоўскімі абразкамі» І. Ходзькі.

Інтэлектуальнае жыццё Вільні кіпела ў часы ўніверсітэта. Пузыня падае ў мемуарах цэлую плеяду прафесараў на чале з сямействам Снядэцкіх. Па страце ўніверсітэта гэта жыццё запаволілася, але не знікла зусім. У 1837 годзе, успамінае Пузыня, у Вільню пераязджае Яўстафі Тышкевіч і перавозіць са свайго Барысаўскага павета шматлікія гістарычныя экспанаты. Ён набывае аднапавярховы дом на Антокалі побач з касцёлам Пятра і Паўла, дзе заклаў у сваім родзе нацыянальны музей, які з цікавасцю наведвала

віленская публіка. Аўтарка піша, што з маладых год займаючыся мінулым, граф Тышкевіч заўчасна ссівеў і пастарэў. Яго скручаныя валасы тырчалі над скронямі, як рожкі, і нечым ён нагадваў індыйскага бажка. А калі ў глухім чорным фраку танцаваў з Наталі дэ Неве, апранутай у чорную сукенку і чорныя панчошкі, то гэту пару Гётэ мог бы змясціць у сваім «Фаусце». Граф жывё сваёй улюбёнай археалогіяй і, прыйшоўшы да Гюнтэраў у іх новы дом, з парога замест прывітання закрычаў: *Ці ведаеце вы, у якім доме жывяце? Ён збудаваны з цэглы замка каралевы Барбары* [14, s. 268].

Пісьменніца занатоўвае абразкі жыцця Варшавы, дзе жыла яе бабуля, Марыяна Тызенгаўз, Друскенік, славурых Пулаў – рэзідэнцыі Чартарыйскіх. *Пулавы, цяпер дзяржаўная ўласнасць... жывуць у маёй памяці з 1825 года некранутыя, сапраўдныя, нашы, як зачараваны замак з той згорбленай 80-гадовай чараўніцай з сухімі рысамі, праніклівым позіркам, у напудранай фрызуры, якой была княгіня Ізабэла з Флемінгаў Чартарыйская. Яна ветліва, нават сардэчна, вітала нас на парозе вялікай залы, а трохі занябданы строй надаваў ёй штосьці таямнічае. Побач стаялі дачка Марыя Вітэмбергская і сын, Адам, абодва ўжо сівыя, як галубкі* [14, s. 84]. У памяці засталіся не толькі палац і шыкоўны парк, вясёлае і насычанае баўленне часу, але і тая выключная ветлівасць і пашана, якая была паміж старой княгінняй і яе дзецьмі. Княгіня прымала запрошаных са старасвецкай гасціннасцю. Гюнтэрам яна паказвала рэліквіі сям’і Чартарыйскіх: палаш Ягайлы, ланцужок каралевы Ядвігі, нейкая вопратка Ж.-Ж. Русо, косткі Абеяра і Элаізы, Петраркі і Лауры, дабытыя самой княгінняй з іх трунаў. Г. Пузыня занатавала цікавы выпадак. У зале, дзе елі, стаяла мармуровая скрыня, у якую складалі капелюшы, а ў нядзелю кніжкі для набажэнства. Расказвалі, што А. Нямцэвіч, вялікі патрыёт польскай мовы, пабачыўшы, што ўсе кніжкі па-французску, на кожнай напісаў: *Пан Бог не разумее па-французску*. Адну з такіх кніжак паказалі гасцям, і Адам Гюнтэр, заўважыўшы памылку, пажартаваў: *Хоць пан Бог не разумее па-французску, ён папярэдзвае, што слова француз пішацца з праз z, а не праз s* [14, s. 85–86]. Гэта так спадабалася гаспадарам, што яго тут жа папрасілі ўпісаць свой жарт побач з Нямцэвічам. З такіх абразкоў штодзённага жыцця складваўся, як у мазаічным палатне, непаўторны вобраз часу.

Жыццё магнацкіх і шляхецкіх двароў у правінцыі прадстаўляюць найперш бліжэйшыя суседзі Дабраўлянаў: Абрамовічы з Варнянаў, Агінскія з Залесся, Пшэздзецкія са Смаргоні, Сулістроўскія з Вішнева, Тызенгаўзы з Пастаў... Сярод мілых сэрцу абразкоў дзяцінства пісьменніца прыгадвае смаргонскіх мядзведзяў, з якімі хадзілі па маёнтках. На такія забаўкі збягаліся ўсе насельнікі палаца, гаспадары і слугі. Караль Чапскі, блізкі сябра бацькі, жартаваў, што толькі ў гэты час можна пабачыць усю дваровую чэлядзь і дакладна палічыць яе колькасць. Да пацешных

успамінаў належаць і квестары са статкам бараноў, якія кожны год заходзілі ў Дабраўляны. Адзін з такіх квестараў пакорліва прасіў бацьку Габрыэлі напоўніць гарэлкай дарожную біклажку, а калі яго з дазволам адаслалі да пісара, то той здзіўлены прыбег перапытаць: *Ці сапраўды пан такі шчодры?*, бо біклажка аказалася вялізным медзяным збанам [14, s. 58].

Афіцыйныя прыёмы, балі і маскарады, тэатры і канцэрты не вычэрпвалі ўсяго жыцця мясцовай арыстакратыі. Гэта былі яшчэ і добрыя гаспадары. Узорам гаспадаркі Г. Пузыня называе Смаргоні, Залессе, Свянцянны. Сапраўдным гаспадаром-рэфарматарам суседніх Варнянаў быў Мікалай Абрамовіч: *Добры густ і практычнасць, злучаныя разам, тварылі цудоўныя і карысныя справы. З балот рабіліся чыстыя сажалкі, у якіх адбіваліся дрэвы і кветкі парка; на іх круціліся млыны і тартакі; на дне была рыба, а на паверхні лебедзі* [14, s. 55]. На элеганцкай выспе пабудавалі з чырвонай цэгля гатычную сярэдневяковую вежу. Мураваны касцёл глядзеў у вокны двухпавярховаму драўлянаму палацу, а домікі рамеснікаў з невялікімі гародчыкамі складалі рэгулярную вуліцу і лучылі двор з касцёлам. На выспе рабілі ілюмінацыю, і вакол вежы бавіліся частыя госці: улетку ладзіліся маскарады і касцюміраваныя балі, разам з сялянамі святкаваліся дажынкі. Сам гаспадар, пан Абрамовіч, *быў шчуплы, не вельмі прыгожы, твар меў амаль жаночы, рысы дробныя, выраз трохі саркастычны. Гэта натура была настолькі дзейсная і працавітая, што нават захварэўшы не сядзеў без спраў: вышываў жонцы пантофлікі або плёў з лазы прыгожыя кошыкі* [14, s. 56].

Шмат мясцін у мемуарах прысвечаны самым цёплым успамінам пра сям'ю свайго дзядзькі, вядомага арнітолага Канстанціна Тызенгаўза. Падрабязна апісвае аўтарка рэзідэнцыю Тызенгаўзаў у Паставах, палац, арніталагічную калекцыю, перадае лад жыцця, у якім панавала сціпласць, умеранасць ва ўсім, рацыяналізм, культ навукі і адукацыі. Сям'я вяла хутчэй аскетычнае жыццё, штодзень падымалася ў шэсць гадзін раніцы і працавала: займалася гаспадаркай, выхаваннем і вучобай дзяцей, навуковымі даследаваннямі, мастацтвам. Пры самых сардэчных і даверлівых адносінах у сям'і, тым не менш лісты да старэйшай дачкі Марыі яе нарачонага, пісьменніка і драматурга Аляксандра Пшэздзецкага, спачатку чытаў бацька. Нават калі па справах бываў у Вільні ці Мінску, то лісты з Пастаў перасыла-ліся яму і толькі потым вярталіся зноў у Паставы, дзе іх чытала адрасатка.

Мемуары Пузыні – калейдаскоп камерных абразкоў, якія перадаюць партрэт асобы, цікавы сюжэт. Ва ўспамінах суседнічаюць самыя розныя матэрыялы, часам кантрасныя па сваім змесце. Прыкладам можа быць раздзел успамінаў пра 1839 год. Побач са звесткамі пра арышты па справе Ш. Канарскага ідуць апісанні пекных паненак, «залатой моладзі», якая зада-

вала тон у тым сезоне, потым інфармацыя пра першы дагератып, выстаўлены ў салоне Мюлера за грошы на карысць бедных, потым апісанне сямейных свят, разважанні пра літаратурныя справы. Успаміны Пузыні перадаюць плынь свецкага жыцця, якая складалася з самых розных падзей, сярод якіх нішто не вылучаецца, эмацыянальна не акцэнтуюцца. *У салонах толькі і гаворкі было, што пра касцюміраваны баль, дадзены на карысць дабрачыннасці, пра кадрылю «гососо», а горад яшчэ не супакоіўся на экзекуцыі Шымана Канарскага, – піша Пузыня [14, s. 270].* Ня магілы Канарскага на Пагулянцы ўдзень і ўночы стаяла варта, каб не дапусціць ускладнення кветак. Старая пані Абрамовічава расказвала, што смерць Канарскага ўсхвалявала ўвесь горад, а сама яна зранку засталася без прыслугі, бо лёкай, пакаёўка і кухар, не спытаўшы дазволу, яшчэ на досвітку пайшлі на плошчу экзекуцыі і вярнуліся толькі вечарам. Тут жа Пузыня апісвае свае ўражанні ад дэманстрацыі мікраскопу, у які паказвалі кроплю вады з *мірыядамі страшыдлаў*, галаву мухі, крыльца матылька і кавалачак сапсаванага сыру, дзе аўтарка пабачыла *апакаліптычныя малюнкi*. Гэтыя з’явы прыроды выклікалі захапленне і брыдоту. Адна з сябровак, прачытаўшы яе ліст з апісаннем пабачанага ў мікраскоп, больш не стала ніколі есці швейцарскага сыру [14, s. 274]. Разам з тым, такі ланцужок падзей, сукупнасць самых розных па важнасці матэрыялаў маюць вялікае гісторыка-культурнае значэнне, перадаюць інтарэсы тагачаснай эліты, атмасферу віленскіх салонаў.

Заляцанні, вяселлі, пахаванні, гісторыі з радаводу, цікавыя сітуацыі, яркія постаці, якімі насычана кніга, мяжуюць з эпіздамі, звязанымі з патрыятычнымі памкненнямі арыстакратыі. У 1830 годзе ўся Вільня вітала вяртанне да сваіх сем’яў выгнаннікаў і вязняў казематаў Варшавы і Пецярбурга: Яна Ходзькі, бацькавых сяброў Канстанціна Навамейскага і Міхала Ромера. Яны прывезлі дадому не толькі шматлікія гісторыі, якімі доўга жыла Вільня, – Ромер прывёз з сабой сямейку мышак, якую ён прыкарміў ў камеры і не змог пакінуць.

Перад гэтым Пузыня адзначае побач дзве смерці. Першая, Байкова, – постаці разам з Навасільцавым адыёзнай і ўвекавечанай у «Дзядях» Міцкевіча. Гэта заўчасная смерць наступіла нечакана: калі ён праязджаў пад Вострай Брамай, з ім раптоўна здарыўся апаплексічны ўдар. Аўтарцы гэта падаецца справядлівым і сімвалічным: *Праз тую самую браму некалькі год перад тым вывезлі ўніверсітэцкую моладзь у сібірскія стэпы, а адным з тых, хто спрычыніўся да гэтага, быў Байкоў [14, s. 115].*

Гэтай жа восенню, працягвае пісьменніца, памірае маці Антона Гарэцкага, вядомая на ўсю Літву патрыётка, якая голасна, не хаваючыся, гаварыла пра свае погляды. У часы Аляксандра I гэта ёй яшчэ даравалі, але, як піша Пузыня, былі такія небяспечныя асобы, як Навасільцаў і Байкоў. Тым не менш правілы паводзін у вышэйшым грамадстве патрабавалі

ветлівасці, і незадоўга перад смерцю Гарэцкай сенатар Навасільцаў нанёс ёй візіт. На ветлівае пытанне гаспадыні пра здароўе адказаў: *Ат, шэльму маскаля ніякі чорт не бярэ. Гарэцкая горка ўсміхнулася: Ведаеш, генерал, так моцна цярплю, што згадзілася быць шэльмаю, і нават маскалём, абы быць здаровай* [14, s. 116]. Як вядома, Гарэцкая мела цвёрды характар. Ап-рача Антона ў яе быў другі сын Юзаф, матчын улюбёнец, але няўдалы кар-цёжнік, які пастаянна выцягваў з маці грошы на выплату картачнага доўгу. Маці плаціла і плаціла, але потым сказала, што больш грошы не дасць, бо гэта несправядліва ў адносінах да другога сына, які быў прыстойны і меў дзяцей. Юзаф маліў, пагражаў пусціць сабе кулю ў лоб, але маці была непахісна. Яна спраўдзіла сваё абяцанне – сын таксама, утапіўшыся ў Віліі. Да самай сваёй смерці Гарэцкая была ў прытомнасці, дасціпна жартавала, выбрала сабе на смерць сукенку і аздобіла нацыянальнымі колерамі чапец.

Сям’і Гюнтэраў была блізкая і яшчэ адна самаахвярная патрыётка – Антаніна Снядэцкая, нявестка вядомага прафесара Анджэя Снядэцкага, якая пакуты краю перажывала як свае ўласныя. Яна папрадавала свае каштоўнасці, каб аказаць дапамогу арыштаваным удзельнікам паўстання, а калі вялося следства па справе Канарскага, на некаторы час трапіла за краты.

Сама Пузыня ніколі не разглядала сваё жыццё і творчасць у кантэксце маштабных гістарычных падзей, сацыяльных узрушэнняў, ахвярнага нацыя-нальна-вызваленчага руху. Яе больш хвалявалі маральна-этычныя адносіны паміж людзьмі, якія ў арыстакратычным асяроддзі фарміраваліся на прынцыпах шляхетнасці, кодэкса гонару, сумлення, а не прымітыўным паняцці свой – чужы. Пузыня расказвае пра шматлікія эпізоды паўстання 1831 года, але гэта погляд на падзеі гістарычнай важнасці чалавека прыватнага, памяркоўнага, гуманнага.

Характэрны прыклад – гісторыя паўстанца Яжэўскага. Ва ўладаннях Гюнтэраў спыніўся паўстанцкі атрад Дэмбіцкага, які пакінуў на апеку палкоўніцы Дзерадкавай цяжка хворага паўстанца, маладога маёра Яжэўскага. Неўзабаве малады чалавек адолеў хваробу, стаў на ногі і ўжо быў частым госцем на вячэры ў пробашча, але па яго, каб арыштаваць, прыехаў жандар па прозвішчу Арэндэрэнка. Улады даведаліся пра Яжэўскага ад самога Дэмбіцкага, які непакоіўся за лёс свайго паўстанца і адпусціў з палону некалькіх рускіх генералаў авансам у кошт свабоды Яжэўскага. Першы раз, знайшоўшы паўстанца хворым у ложку, жандар пакінуў яго выздараўліваць і паехаў назад. Па сваім другім прыездзе ён знайшоў маёра амаль здаровым і павёз яго ў Вільню. Па дарозе яны пасябравалі і Арэндэрэнка ўжыў усе захады, каб маёр застаўся пад хатнім арыштам у яго на кватэры. Сітуацыю пагоршыла *пекная палова* віленскага грамадства, якая, пачуўшы пра хворага героя, пачала ездзіць да яго з візітамі, пасылаць падарункі, розныя прысмакі.

Такая сітуацыя звярнула на сябе ўвагу ўлад, і неўзабаве маёр Яжэўскі апынуўся ў высылцы ў Вятцы. Прабыў ён там нядоўга, бо адзін з адпушчаных Дэмбіцкім расійскі генерал Сумарокаў, прыняўшы гэту сітуацыю да сэрца, пачаў хадайнічаць і маёр шчасліва вярнуўся на радзіму [14, s. 150]. Як не іранічна ўспрымаецца гэта гісторыя, заўважым, што слова гонару, абавязак афіцэра, чалавечая, маральна-этычная аснова ва ўсіх гэтых узаемаадносінах былі вызначальнымі.

Побач з трагічнымі момантамі паўстання, Пузыня з захапленнем апісвае постаць мінскага губернатара, генерала Строганова, будучага рэктара Маскоўскага ўніверсітэта: *Гэта высакародны чалавек, сапраўдны хрысціянін, аказаўся бацькам для цэлай Мінскай губерні, якая са слязамі ўдзячнасці узгадвае яго ўжо ў трэцім пакаленні. Цэлы год жылі мы апавяданнямі пра яго невычэрпную дабрыню...* [14, s. 156]. На яе думку, калі б такіх людзей было б болей, то паўстання бы не было [14, s. 159]. Праз некалькі год у краі з'явіўся новы дабрадзеі, віленскі губернатар Назімаў, які настаяў на пераглядзе спраў многіх людзей, арыштаваных па справе Канарскага. Некаторыя вязні былі выпушчаны на свабоду, і віленскае грамадства ўздыхнула на ўсе грудзі, а да генерала Назімава прыпала ўсім сэрцам. У кожным доме сустракаліся партрэты Назімава і яго прыгожай жонкі Анастасіі [14, s. 311].

Мемуары перадаюць шчырую набожнасць аўтаркі. Сапраўдная рэлігійнасць найперш праяўляецца ў яе пазітыўным стаўленні да чалавека і свету. Пузыня літасцівая да людзей. Нават несімпатычнай для сябе постаці аўтарка не выносіць катэгарычнага прысуду, не дае адназначна негатыўнай ацэнкі, а праз шэраг найбольш характэрных сітуацый імкнецца перадаць сутнасць характару, часам афарбаваўшы сваё апавяданне іроніяй. Так іранічна паказвае яна гаспадара Вільні 30-х гадоў, князя Даўгарукага, называючы яго сатрапам, або мядзведзем, дае трапныя штрыхі да партрэта гэтай тэндэнцыйнай асобы, якія раскрываюць яго самадурства і беспрынцыповасць. Карыстаючыся сваім становішчам, Даўгарукі рабіў вялікія пазыкі ў крамах і магнацкіх сем'ях, і ніхто не асмельваўся яму адмовіць. Калі князь атрымаў адстаўку, па Вільні хадзіў каламбур: *Даўгарукі ўвесь цалкам не з'едзе – рукі паедуць, а даўгі застаюцца*. Тым не менш, мясцовае вышэйшае грамадства, заўсёды схільнае да канфармізму, даволі чуліва развіталася з ім.

Добрую ўсмешку аўтаркі выклікаюць дзівацтвы адной з цёткаў бацькі, якая, калі малілася пра надвор'е, а дождж усё ліў, выносіла ўсе свае абразы на ганак са словамі: *Мокніце, рыбкі, і паглядзіце, ці гэта добра*. Шчыра цешыцца аўтарка з вялікай грэшніцы Тэафілі Мараўскай, калі тая пад канец жыцця шчыра пакаялася і вярнулася да Бога. Але ў пісьменніцы няма вышэйшай пахвалы, як азірнуўшыся назад, перабраўшы ў сваёй памяці шматлікія постаці, назваць каго-небудзь сапраўдным хрысціянінам.

В. Каратынскі ў артыкуле, якім ён адгукнуўся на смерць Габрыэлі Пузыні, так ацэньвае асобу аўтаркі і яе творчасць: «Не хапала ёй квяцістасці і феерверку думак... але гэты недахоп акупляўся далікатнасцю густу, шчырасцю пачуцця, сапраўдным разуменнем абавязкаў жанчыны, шчырай рэлігійнасцю і гатоўнасцю да служэння. Замест паўстання супраць грамадскага парадку, замест рэфармавання ў марах таго, чаго найлепшыя мысліцелі ў практычным жыцці змяніць не змаглі, імкнулася заахвоціць да змяншэння вялікага цяжару павіннасцей. Ціхае служэнне было на яе думку самай высокай дабрачыннасцю жанчыны, святлом сямейнага ачага» [11, s. 1].

У мемуарах Г. Пузыні падзеі маштабнага грамадска-палітычнага жыцця, якія рэхам дакацілася да аўтаркі, падаюцца праз успрыняцце прыватнага чалавека і асэнсоўваюцца ў кантэксце вечных міжчалавечых адносін сяброўства, кахання, сямейных стасункаў і ацэньваюцца з хрысціянскіх пазіцый дабрыні, чалавекалюбства, сумлення. Яна фіксуе звычайныя, на першы погляд нязначныя сітуацыі, з якіх складаецца жыццё чалавека і цэлага пакалення, ствараецца адчуванне непаўторнасці часу і эпохі, паўстае сумарнае аблічча таго высакароднага арыстакратычнага асяродку, выхаванкай і прадстаўніцай якога была Габрыэля Пузыня. Высакародства тагачаснай эліты вызначалася не толькі па сацыяльным паходжанні, а па тых праявах непадробнай шляхетнасці духу, па прыярытэтных каштоўнасцях, якія спавядала сапраўдная арыстакратыя.

ЛІТАРАТУРА

1. *Гаранин, Л. Я.* Мемуарный жанр советской литературы : историко-теорет. очерк / Л. Я. Гаранин. – Минск : Наука и техника, 1986. – 223 с.
2. *Гинзбург, Л. Я.* О психологической прозе / Л. Я. Гинзбург. – Л. : Худож. лит. Ленингр. отд-ние, 1977. – 443 с.
3. *Елизаветина, Г. Г.* «Последняя грань в области романа...» / Г. Г. Елизаветина // Вопросы литературы. – М., 1982. – № 10. – С. 147–171.
4. *Залескі, Б.* З жыцця літвінкі / Б. Залескі. – Мінск : Выд-ва В.Хурсіка, 2009. – 338 с.
5. *Пушкарёва, Н. Л.* У истоков женской автобиографии в России / Н. Л. Пушкарёва // Филологические науки. – М., 2000. – № 3. – С. 62–70.
6. *Тартаковский, А. Г.* 1812 год и русская мемуаристика. Опыт источниковедческого изучения / А. Г. Тартаковский. – М. : Наука, 1980. – 311 с.
7. *Фрайман, И. Д.* Русские мемуары в историко-типологическом освещении: к постановке проблемы / И. Д. Фрайман // «Цепь непрерывного предания...»: сборник памяти А. Г. Тартаковского. – М. : РГГУ, 2004. – 364 с.
8. *Felińska, E.* Pamiętniki z życia / E. Felińska. – Wilno, 1856. – Seria 1. – T. 1. – 467 s.

9. *Felińska, E.* Pamiętniki z życia / E. Felińska. – Wilno, 1856. – Seria 1. – T. 2. – 468 s.
10. *Felińska, E.* Pamiętniki z życia / E. Felińska. – Wilno, 1856. – Seria 1. – T. 3. – 443 s.
11. *Korotyński, W.* Gabryela księżna Puzynina / W. Korotyński // Tygodnik illustrowany. – 1869. – № 92.
12. *Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi.* – Wilno, 1937. – T. III. – 324 s.
13. *Pakoszowa z Rudominów, E.* Pamiętniki w wyjątkach / E. Pakoszowa z Rudominów // Kronika Rodzinna. – 1887. – T. 9. – № 16 – S. 499–508.
14. *Puzynina, G.* W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843. Wydali A.Czartkowski i H.Mościcki / G. Puzynina. – Wilno, 1928. – 389 s.

Матэрыялы артыкула друкаваліся [у] : Бурдзялёва, І. А. Рэпрэзентацыя гістарычнай памяці ва «Успамінах» Евы Фялінскай / І. А. Бурдзялёва // Вестн. Мин. гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2011. – № 2. – С. 179–187; Бурдзялёва, І. А. Партрэт эпохі ва «Успамінах» Евы Фялінскай / І. А. Бурдзялёва // Acta Albaruthenica. Literatura, język i kultura: tradycje i powatorstwo. – Warszawa, 2011. – № 12. – S. 16–27; Бурдзялёва, І. А. Аўтабіяграфічная проза Евы Фялінскай у кантэксце жаночай мемуарыстыкі XIX стагоддзя // Вестн. Мин. гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2016. – № 2. – С. 99–106; Бурдзялёва, І. А. Сціпная вабнасьць арыстакратыі: мемуары Габрыэлі Пузыні / І. А. Бурдзялёва // Acta albaruthenica. – Warszawa, 2007. – Вып. 6. – С. 80–90.